

Penitentiary] K.: «M.P. Lesya». 2010. 779 s. [in Ukrainian] **2. Ostrovska K.O.** (2015) Psychologichni osoblivosti stavlenna materiv do ich zdorovyh ditey ta ditey z obmezhenimy mozhlivostiamy. [Psychological Features of Mothers' Attitude to their Healthy and Disabled Children]. *Naukoviy chasopys NPU im. M.P. Dragomanova. Scientific Journal.* №29. p. 213-219. [in Ukrainian]. **3. Chopik O.** (2014). To the problem of importance of the relationships between students of inclusive classrooms. [Do problem vazhливosti stosunkiv mizh uchnyami inllusivnich klasiv] *Kamyanets- Podilsky National University of I.Ohienko* 15: 431-435 [in Ukrainian]. **4. Chopik O.** (2013) Research of pedagogical influence on the forming of students community in an inclusive classroom. [Doslidzhennya pedagogichnogo vplivu na formuvannya uchnivskoi spilnoti v inclusivnomu klasi] *Kamyanets- Podilsky National University of I.Ohienko* 22: 280-287 [in Ukrainian]. **5. Shulzhenko D.I.** (2004). Disontogenetichni aspekty rannioi korekciyno-pedagogichnoi roboty v social'no-reabilitacyinih centrah. [Dysontogenic Aspects of Early Correctional Pedagogical Work in Social Rehabilitation Centres]. *Relevant Issues of Disabled People Education. Scientific Journal.* №1(3) URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/453> [in Ukrainian].

Авторський внесок: Ферт О.Г. 60%, Ворончак Г.І. 40%
Дата відправлення статті 23.02.2020 р.

УДК 376(477+100):001.82А

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.266-277

К.О. Чупіна

katarinka_chupina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7479-0365>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

Відомості про автора. Катерина Чупіна, аспірант кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Умань, Україна. У колі наукових інтересів: соціально-психологічна реабілітація студентської молоді засобами інклюзивного туризму, упровадження інклюзивної освіти в ЗВО. E-mail: katarinka_chupina@ukr.net

Contact: Kateryna Chupina, Postgraduate student of the Department of Psychology, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine. Scientific interests include social and psychological rehabilitation of

student youth by means of inclusive tourism, introduction of inclusive education in higher educational institutions. E-mail: katarinka_chupina@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей у загальнодержавних та міжнародних базах даних на дану тематику. О. Кравченко, К. Чупіна, Соціально-психологічна реабілітація студентів з інвалідністю (з досвіду діяльності Уманський державного педагогічного університету імені Павла Тичини), Соціальна робота та соціальна освіта, 2019 DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.2.2019.158423>. Чупіна К.О. Соціально-психологічний супровід студенток з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти / Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих учених (м. Житомир, 19 квітня 2019 року)] / Ред. колегія: Л.П. Журавльова, Л.О. Котлова, К.А. Марчук. Житомир. Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. 278 с.

Чупіна К.О. Порівняльний аналіз становлення інклюзивної вищої освіти в Україні та за кордоном. У статті розглянуто інклюзивне навчання як основну і найбільш ефективну формою здобуття якісної освіти студентами з особливими потребами. Вивчено нормативну базу з проблеми дослідження. Проаналізовано світовий досвід у сфері впровадження інклюзивного навчання, зокрема в вищій школі та імплементація їх в освітню систему України. Визначено кращі практики впровадження інклюзивної освіти, зокрема досвід Італії, Канади, США, Чехії, Польщі. Узагальнено здобутки українських ЗВО, зокрема досвід Українського католицького університету, відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», КПІ імені І. Сікорського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Запропоновано узагальнений перелік механізмів, які необхідні для створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема адаптація навчальних корпусів та гуртожитків для студентів з ООП, адаптація процедури екзамену для студента з ООП, використання допоміжних аудіо-візуальних засобів, допомоги сурдоперекладача, створення системи дистанційного навчання, для студентів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад, залучення студентів з ООП до позанавчальної діяльності, участі в проєктах та конкурсах з метою їх кращої адаптації та розвитку їх наукового та творчого потенціалу.

Ключові слова: інклюзія, студент з ООП, інтегроване навчання, заклад вищої освіти.

Чупіна Е.А. Сравнительный анализ формирования инклюзивного высшего образования в Украине и за рубежом. В статье рассмотрено инклюзивное обучение как основная и наиболее эффективная форма получения качественного образования студентами с особыми потребностями. Изучено нормативную базу по проблеме исследования. Проанализирован мировой опыт в сфере внедрения

инклюзивного обучения, в частности в высшей школе и имплементация их в образовательную систему Украины. Определены лучшие практики внедрения инклюзивного образования, в частности опыт Италии, Канады, США, Чехии, Польши. В статье проанализированы достижения украинских университетов, в частности опыт Украинского католического университета, открытого международного университета развития человека «Украина», КПИ имени И. Сикорского, Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины. Предложен обобщенный перечень механизмов, которые необходимы для создания инклюзивной образовательной среды, в частности адаптация учебных корпусов и общежитий для студентов с ООП, адаптация процедуры экзамена для студента с ООП, использование вспомогательных аудио- визуальных средств, помощи сурдопереводчика, создание системы дистанционного обучения, для студентов, которые по состоянию здоровья не могут посещать учебное заведение, привлечение студентов с ООП в внеучебной деятельности, участия в проектах и конкурсах с целью их лучшей адаптации и развития их научного и творческого потенциала.

Ключевые слова: инклюзия, студент из ООП, интегрированное обучение, учреждение высшего образования.

Chupina K. Comparative analysis of the formation of inclusive higher education in Ukraine and abroad. The article deals with inclusive education as the main and the most effective form of quality education for students with special needs. Education gives such students the opportunity to realize their fundamental rights, including education, work, self-fulfillment and integration into society. The regulatory framework for the research problem has been studied. The world experience in the field of inclusive education implementation, in particular in higher education and implementation in the educational system of Ukraine has been analyzed. The best experience of inclusive education implementation, including that of Italy, Canada, the USA, Czech Republic, Poland, has been identified. The achievements of the Ukrainian higher educational institutions, including the experience of the Ukrainian Catholic University, Open International University of Human Development «Ukraine», Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic University, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, are summarized.

A generalized complex of methods that are required to create an inclusive educational environment has been offered, including the implementation of organizational support for a school leaver with special educational needs from the time of entering the university. Considerable attention should be paid to adaptation of entrance examinations according to the nosology and the needs of the entrant as well as to architectural accessibility in universities, including the availability of ramps, lifts, specially equipped sluice rooms, and parking spaces. These methods also include: corps marking with special colored arrows, and duplicating of writings with the Braille script for students with bad sight, use of

sign interpreters assistance and audio-visual aids, creating a distance learning system for students who are unable to attend school due to health reasons, involvement of students with special educational needs into extracurricular activities, participation in projects and competitions with the aim of their better adaptation and development of their scientific and creative potential.

Key words: inclusion, student with special educational needs, integrated education, university.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні питання розвитку інклюзивної вищої освіти перебуває на етапі свого становлення та є пріоритетним напрямком розвитку держави. Здобуття вищої освіти студентами з інвалідністю дає можливість реалізувати їх основні права, зокрема на здобуття освіти, працю, самореалізацію та інтеграцію в суспільство.

Важливим є вивчення світового досвіду у сфері впровадження інклюзивного навчання, зокрема в вищій школі та імплементація кращих практик в освітню систему України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та становлення інклюзивної освіти в закладах вищої освіти в Україні у своїх працях висвітлили такі науковці: А. Шевцов, М. Чайковський, А. Колупаєва, О. Кравченко, Н. Коляда, О. Безпалько, П. Таланчук.

Значна увага науковців приділялась вивченню зарубіжного досвіду, щодо впровадження інклюзивної освіти, зокрема питання впровадження інклюзивної освіти в умовах ЗВО вивчалось у роботах: Т. Боднар, І. Малишевської, А. Лапіна, М. Перфільєвої, Г. Давиденко, В. Шмідта, Д. Мітчелла та інших.

Метою статті став аналіз світового досвіду в питанні упровадження інклюзивного навчання в ЗВО, визначення кращих практик та імплементація їх в сучасну систему вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання є основною і найбільш ефективною формою здобуття якісної освіти студентами з особливими потребами. Здобуття вищої освіти студентами з інвалідністю регламентується Конституцією України, ЗУ «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти», в яких вказано: «Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти передбачає: створення інклюзивного освітнього середовища, застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі, застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, в тому числі української жестової мови,

рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля) із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників [4].

Вважаємо за необхідне проаналізувати кращі світові практики впровадження інклюзивної освіти. В процесі впровадження інклюзивної освіти в вищій школі важливим є досвід Італії, яка першою в світі на законодавчому рівні створила всі необхідні умови для отримання освіти людям з інвалідністю, починаючи з дошкільних закладів освіти.

Згідно ст.16 закону №104 університети зобов'язані мати в своєму штаті координатора з питань, що стосуються інтеграції. Інклюзивне навчання передбачає обов'язкову розробку індивідуального навчального плану, який формується на основі встановленого діагнозу. Університети зобов'язані створити всі необхідні умови для студента з ООП, основними з яких вважаються архітектурна доступність, яка включає в себе доступ до навчальних аудиторій, гуртожитків, бібліотек, лабораторій та центрів, використання допоміжних засобів, адаптація навчального матеріалу відповідно до потреб студентів, зокрема транслювання інформації за допомогою сурдоперекладача та отримання необхідної інформації шрифтом Брайля [11;12].

Подібним до італійського є досвід Канади та США. Зазвичай в університетах діють спеціальні служби і центри, які займаються інтеграцією студентів з ООП в освітню діяльність університету. На законодавчому рівні регламентовано створення безбар'єрного середовища та застосування допоміжних засобів під час навчання. Важливим є досвід залучення студентів до позанавчальної діяльності, участі в проєктах та конкурсах з метою їх кращої адаптації та розвитку їх наукового та творчого потенціалу

Університети США та Канади націлені на забезпечення всебічного розвитку студентів з ООП, надається відповідна допомога в навчанні та працевлаштуванні [2, 111-114].

Важливим для нас є досвід сусідніх з нами країн Польщі та Чехії.

Система організації інклюзивного навчання в польських університетах залежить від можливостей університету. Але спільним для більшості університетів Польщі є створення безбар'єрного середовища, організаційний супровід та допомога під час навчання. Переступивши поріг університету, студенти з особливими освітніми потребами можуть розраховувати на підтримку академічної спільноти та відповідних центрів та служб, які координують діяльність, спрямовану на створення комфортних умов та адаптацію студентів з ООП.

Організаційний супровід студентів з ООП починається під час вступу до університетів, зокрема якщо абітурієнт потребує адаптацію вступного іспиту з залежності від виду нозології, слід повідомити про цей факт в приймальну комісію. Кожен студент під час свого навчання може скористатися довідником, який включає в себе розташування будівель, в

яких розміщені навчальні кабінети, ректорат, адміністративні одиниці, бібліотека, гуртожитки, інші структурні підрозділи університету.

Також студенти з ООП мають можливість використання додаткових технічних засобів для кращого розуміння та засвоєння інформації та використання послуг сурдоперекладача під час занять.

Значна увага приділяється архітектурній доступності в університетах, зокрема наявність пандусів, ліфтів, спеціально облаштованих санітарних кімнат, паркувальні місця для студентів та викладачів з ООП, транслювання інформації за допомогою табличок шрифтом Брайля, обладнання лабораторій, центрів та бібліотек спеціальними аудіо- візуальними засобами, спеціалізованими клавіатурами та комп'ютерними мишками.

Варто звернути увагу на досвід створення студентських організацій, Основні завдання волонтерів:

- допомога студентам з ООП, супровід та допомога під час занять та на перервах;
- допомога в оформленні конспектів з занять;
- забезпечення підтримки під час адаптації до умов навчального процесу;
- допомога у використанні бібліотечних ресурсів, роботи в центрах, лабораторіях та інше [10;15].

Схожим є досвід університету Масарика, який є передовим у впровадження інклюзивних форм навчання в Чехії.

Університет є одним з найпопулярніших і на це є ряд причин, одна з яких 100% архітектурна доступність та адаптація навчальних матеріалів для студентів з ООП. В університеті активно працює Центр підтримки студентів з особливими потребами [14]. Піклування про майбутніх студентів починається з періоду вступних іспитів, адже якщо абітурієнт має особливі потреби він може про це повідомити і іспити будуть адаптовані відповідно до нозології вступника.

Університет забезпечує студента з ООП всім необхідним для комфортного навчання та проживання, зокрема це стосується комфортних корпусів та гуртожитків, які обладнані пандусами та ліфтами, якщо студенту важко пересуватись самостійно можна скористатись послугами спеціального помічника.

Для студентів з вадами слуху лекційні заняття синхронно перекладаються сурдомовою та транслюються на спеціальному екрані, якщо студент звик читати по губам можливий артикуляційний переклад, найпопулярнішим на даний момент є трансляція лекційного матеріалу в друкований варіант.

Значну увагу також приділяють студентам з порушенням зору, адже всі корпуси та аудиторії позначені спеціальними кольоровими стрілочками, а всі надписи дублюються шрифтом Брайля.

Одним з найголовніших досягнень університету стало започаткування міжнародної Асоціації підтримки студентів з ООП, до якої ввійшли Австрія, Словаччина, Німеччина, Польща. Одне із завдань цієї організації поширення нових практик та власного досвіду щодо організації інклюзивного навчання в університетах та школах [13].

Розглядаючи кращі практики впровадження інклюзивного навчання в університетах світу, варто звернути увагу на досягнення українських ЗВО, в питанні впровадження інклюзивної освіти для студентів з ООП.

Флагманами в питанні впровадження інклюзивної освіти в ЗВО в Україні на сьогодні є відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», який є єдиним на даний час закладом вищої освіти інтегрованого типу, відкритий для молоді неоднакового рівня підготовки, диференційованих соціальних можливостей і різного стану здоров'я. Місією університету стала якісна доступна вища освіта для людей, які прагнуть повної особистісної самореалізації, надання вищої освіти молоді з особливими потребами, через упровадження новітніх освітніх технологій [1].

Особливістю навчання студентів із інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі є те, що, сприймаючи їх як рівних, до них висувають такі ж вимоги з боку університету, як і до інших студентів. В інтегрованій групі не можна, наприклад, на потребу студента з інвалідністю уповільнювати темп лекції, зменшувати кількість пар та їх тривалість, спрощувати чи скорочувати обсяг навчального матеріалу, так як це знижує якість фахової підготовки[7].

Супровід навчання студентів із особливими потребами в університеті «Україна» здійснюється за такими напрямками:

- технічний (забезпечення студентів адаптивними технічними засобами та спеціальними технологіями навчання. Технічний супровід має компенсувати функціональні обмеження студентів і забезпечити принцип доступності до якісної вищої освіти всім студентам незалежно від виду нозології та ступеня важкості захворювання);
- педагогічний (передбачає оптимізацію викладання навчального матеріалу студентам із інвалідністю у максимально сприйнятливій для них формі, забезпечення навчально-методичними матеріалами);
- психологічний (спрямований на з'ясування психологічних особливостей кожного студента, зміцнення та збереження його психологічного здоров'я, надання йому необхідної допомоги з адаптації в інтегроване освітнє середовище, сприяння особистісному розвитку);
- медико-реабілітаційний (комплекс заходів, спрямованих на підтримку, збереження та відновлення фізичного здоров'я студентів.);
- фізкультурно-спортивний (заохочує студентів до активних занять фізичною культурою та окремими видами спорту, участі у змаганнях різного рівня та паралімпійському русі);

- соціальний (включає заходи, спрямовані на забезпечення соціалізації студентів із особливими потребами, зокрема їх соціально-побутової, соціально-культурної та соціально-трудової адаптації);

- професійно-адаптаційний (здійснюється шляхом надання їм робітничої спеціальності в межах фахової підготовки, залучення до роботи у студентських навчально-науково-виробничих підрозділах, студентському науковому товаристві, наукових гуртках, проходження виробничої практики, навчання студентів у центрі розвитку кар'єри та підприємництва, надання таким студентам допомоги у працевлаштуванні).

Супровід розпочинається з моменту звернення студента з особливими потребами до університету й охоплює процеси підготовки до вступу, вступ та навчання у виші, передбачає підтримку зв'язків із випускниками. Усі перелічені складові системи супроводу вступають у дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну таким чином створюючи цілісну модель супроводу студента з інвалідністю протягом його навчання в ЗВО [1;7].

Цікавим є досвід Українського католицького університету. На базі навчального закладу створений Сектор супроводу студентів з особливими освітніми потребами. Головна місія якого забезпечення студентам з особливими освітніми потребами належні та обґрунтовані умови для успішного навчання, дружнє середовище для всестороннього розвитку особистості та їх соціалізацію, академічну і технологічну підтримку з метою полегшення доступу до університету як інституції [8].

Сектор працює над комплексною системою підтримки студентів з ООП, яка включає в себе створення без бар'єрного середовища, організаційної підтримки та адаптації навчальної програми до потреби студента [6].

Під час створення індивідуального плану для студента з ООП враховуються медичні показання та результати МСЕК. Серед можливих модифікацій навчального процесу варто відмітити:

- адаптація процедури екзамену для студента з ООП (окреме приміщення, продовження часу відведеного для екзамену, використання адаптивних технологій);

- Використання спеціальних аудіо- візуальних засобів, отримання матеріалів шрифтом Брайля, можливість користуватись допомогою сурдоперекладача;

- Додаткове облаштування навчального місця згідно рекомендацій МСЕК;

- Допомога від студентів-волонтерів під час навчання та проживання в гуртожитках університету.

Варто звернути увагу на досвід Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Метою інклюзивного навчання в КПІ ім. Ігоря Сікорського є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими

освітніми потребами шляхом організації їх навчання на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Основними напрямками роботи в частині організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в університеті є:

- надання інформації про університет та умови навчання;
- забезпечення вільного доступу студентів з проблемами опорно-рухового апарату до інфраструктури університету (відповідно переобладнаних навчальних аудиторій та ін.);
- надання додаткових технічних засобів: комп'ютерні програми, спеціальні меблі для осіб з вадами опорно-рухового апарату тощо;
- розроблення індивідуальних навчальних планів та аналіз їх виконання;
- застосування дистанційного навчання;
- моніторинг якості навчання осіб з особливими освітніми потребами;

формування комплексного (технічного, організаційного, педагогічного, психологічного, соціального) супроводу осіб з особливими освітніми потребами [5].

Значна увага студентам з ООП приділяється в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Тенденція зростання чисельності студентів з інвалідністю визначила як один з пріоритетів університету у звітний період необхідність розв'язання проблеми навчання і соціального розвитку таких осіб з дотриманням гуманістичної концепції освіти, в основу якої покладено принцип «від рівних прав до рівних можливостей». Рівень забезпечення освіти для всіх є індикатором першочерговості загальнолюдських цінностей і досягнутого рівня інклюзивного розвитку закладу освіти.

В університеті створені всі умови для навчання студентів з інвалідністю, зокрема забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» від 10 липня 2019 року №635 на факультеті соціальної та психологічної освіти створено три інклюзивні групи.

Пріоритетними виступають такі напрями діяльності університету:

- Організаційна культура (створення інклюзивного освітнього простору; усунення ментальних бар'єрів на шляху здобуття вищої освіти);
- Освітня політика (формування інклюзивної компетентності викладачів; розвиток інклюзивної компетентності студентів; набуття інформації про основні труднощі в навчанні і побуті студентів з особливими потребами);

- Інклюзивна практика (подолання соціально-психологічних бар'єрів доступу до інклюзивного навчання молоді з особливими потребами; формування навичок взаємодопомоги в студентському колективі; вироблення навиків залучення студентів в мікросоціум ЗВО).

Для забезпечення розвитку інклюзивної освітньої політики в університеті функціонують «Науково-дослідна лабораторія інклюзивної педагогіки» (факультет дошкільної та спеціальної освіти) та «Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів»» (факультет соціальної та психологічно освіти).

Університет дає можливість студентам з ООП не тільки отримати відповідну кваліфікацію, сучасну професію, а й допомагає у працевлаштуванні. В університеті навчаються студенти з особливими потребами з усіх регіонів України, своїм фахом вони здебільшого обирають такі спеціальності: «Соціальна робота», «Психологія», оскільки по завершенню навчання зможуть самі працювати у закладах соціальної сфери і допомагати людям з обмеженими можливостями[3].

Висновки і перспективи подальшого розгортання дослідження у представленому напрямку. Незважаючи на значний накопичений досвід, вважаємо за необхідне впровадити в освітній процес ЗВО України наступні практики зарубіжних університетів:

1. Здійснення організаційного супроводу абітурієнта з ООП починаючи з часу вступу до університету, зокрема за потребою адаптувати вступні іспити відповідно до нозології та потреби абітурієнта;

2. Значну увагу необхідно приділяти архітектурній доступності в університетах, зокрема наявності пандусів, ліфтів, спеціально облаштованих санітарних кімнат, паркувальних місць для студентів та викладачів з ООП;

3. Важливим є адаптація навчальних корпусів та гуртожитків для студентів з вадами зору, зокрема розмітка корпусів спеціальними кольоровими стрілочками та дублювання надписів шрифтом Брайля;

4. По можливості для студентів з вадами слуху лекційні заняття варто перекладати сурдомовою та транслювати на спеціальному екрані, якщо студент звик читати по губам можливий артикуляційний переклад;

5. Залучення студентів з ООП до позанавчальної діяльності, участі в проєктах та конкурсах з метою їх кращої адаптації та розвитку їх наукового та творчого потенціалу;

6. Важливою є адаптація процедури екзамену для студента з ООП (за необхідності окреме приміщення, продовження часу відведеного для екзамену, використання адаптивних технологій);

7. Створення системи дистанційного навчання, для студентів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад;

8. Варто звернути увагу на досвід створення студентських волонтерських організацій, для допомоги студентам з ООП під час навчального процесу та поза ним.

Бібліографія

1. Гришко, О., (2017) Супровід навчання студентів з особливими освітніми проблемами у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності*. 19. 90–95. (Педагогічні науки): URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8531> (дата звернення 14.03.2020р.). **2. Дрималовська Х.**, (2019). Особливості міжнародного та вітчизняного досвіду щодо розвитку інклюзії в закладах вищої освіти. *Бізнес Інформ*. №7. 108-114. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-108-114>. **3. Звіт ректора** Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини URL: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Звіти%20ректора/Звіт%20ректора%20за%202019%20рік.pdf> (дата звернення 10.03.2020р.). **4. ЗУ «Про затвердження** Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п> (дата звернення 13.03.2020р.). **5. Інклюзивне навчання** в КПІ ім. Ігоря Сікорського URL: <https://kpi.ua/files/regulations-1-6.pdf> (дата звернення 13.03.2020р.). **6. Підтримка студентів** з особливими потребами Український католицький університет URL: <https://sao.ucu.edu.ua/suprovid-osib-z-osoblyvumu-potrebamy/pidtrymka-studentiv-z-osoblyvumu-potrebamy/> (дата звернення 13.03.2020р.). **7. Стратегія розвитку** відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» URL: <https://uu.edu.ua/strategy> (дата звернення 14.03.2020р.). **8. Супровід студентів** з особливими потребами Український католицький університет URL: <https://sao.ucu.edu.ua/suprovid-osib-z-osoblyvumu-potrebamy/> (дата звернення 13.03.2020р.). **9. Центр інклюзивних** технологій навчання Університету «Україна» URL: https://uu.edu.ua/shcho_take_suprovid (дата звернення 14.03.2020р.). **10. Kilka ważnych** informacji dla kandydatów na studia URL: <https://www.pwsz.raciborz.edu.pl/rekrutacja/studenci-z-niepełnosprawnościami/> (дата звернення 10.03.2020р.). **11. Legge 28 gennaio** 1999, n.17 (1999) URL: <http://www.handylex.org/stato/1280199.shtml> (дата звернення 12.03.2020р.). **12. Legge 5 febbraio** 1992, n. 104 (1992) URL: <http://www.handylex.org/stato/1050292.shtml> (дата звернення 12.03.2020р.). **13. Masarykova** univerzita URL: <https://www.muni.cz>. (дата звернення 10.03.2020р.). **14. VÍTEJTE VE STŘEDISKU TEIRESIÁS** URL: <https://www.teiresias.muni.cz> (дата звернення 10.03.2020р.). **15. Wsparcie dla** studentów z niepełnosprawnościami URL: http://wa.amu.edu.pl/wa/pl/studenci_niepełnosprawni (дата звернення 10.03.2020р.).

References

1. Gryshko O., (2017). Suprovid navchannya studentiv z osoblyvymy osvritnimy problemamy u vyshhomu navchal`nomu zakladi. Vy`toky`

pedagogichnoyi majsternosti. 19. 90–95. (Pedagogichni nauky). URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8531>. (data zvernennya 14.03.2020r.) [in Ukrainian]. **2. Drymalovska K.V.** (2019). «The Peculiarities of International and Domestic Experiences in the Development of Inclusion in Higher Education Institutions.» *Business Inform* 7:108–114. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-108-114>. **3. Zvit rektora Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Pavla Ty`chy`ny`** URL: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/Zvity`%20rektora/Zvit%20rektora%20za%202019%20rik.pdf> (data zvernennya 10.03.2020r.) [in Ukrainian]. **4. ZU «Pro zatverdzhennya Poryadku organizaciyi inklyuzy`vnogo navchannya u zakladaх vy`shhoiy osvity`»** (2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-p> (data zvernennya 13.03.2020r.) [in Ukrainian]. **5. Inklyuzy`vne navchannya v KPI im. Igorya Sikors`kogo** URL: <https://kpi.ua/files/regulations-l-6.pdf> (data zvernennya 13.03.2020r.) [in Ukrainian]. **6. Pidtry`mka studentiv z osobly`vy`my` potrebamy` Ukrayins`ky`j katoly`cz`ky`j universy`tet** URL: <https://sao.ucu.edu.ua/suprovid-osib-z-osoblyvymy-potrebamy/pidtrymka-studentiv-z-osoblyvymy-potrebamy/> (data zvernennya 13.03.2020r.) [in Ukrainian]. **7. Strategiya rozvy`tku vidkry`ty`j mizhnarodny`j universy`tet rozvy`tku lyudy`NY` «Ukrayina»** URL: <https://uu.edu.ua/strategy> (data zvernennya 14.03.2020r.) [in Ukrainian]. **8. Suprovid studentiv z osobly`vy`my` potrebamy` Ukrayins`ky`j katoly`cz`ky`j universy`tet** URL: <https://sao.ucu.edu.ua/suprovid-osib-z-osoblyvymy-potrebamy/> (data zvernennya 13.03.2020r.) [in Ukrainian]. **9. Centr inklyuzy`vny`x texnologij navchannya Universy`tetu «Ukrayina»** URL: https://uu.edu.ua/shcho_take_suprovid (data zvernennya 14.03.2020r.) [in Ukrainian]. **10. Kilka wa`znych informacji dla kandydatów na studia** URL: <https://www.pwsz.raciborz.edu.pl/rekrutacja/studenci-z-niepelnosprawnosciami/> (data zvernennya 10.03.2020r.). **10. Kilka wa`znych informacji dla kandydatów na studia** URL: <https://www.pwsz.raciborz.edu.pl/rekrutacja/studenci-z-niepelnosprawnosciami/> (дата звернення 10.03.2020р.). **11. Legge 28 gennaio 1999, n.17 (1999)** URL: <http://www.handylex.org/stato/1280199.shtml> (дата звернення 12.03.2020р.). **12. Legge 5 febbraio 1992, n. 104 (1992)** URL: <http://www.handylex.org/stato/1050292.shtml> (дата звернення 12.03.2020р.). **13. Masarykova univerzita** URL: <https://www.muni.cz>. (дата звернення 10.03.2020р.). **14. VÍTEJTE VE STŘEDISKU TEIRESIÁS** URL: <https://www.teiresias.muni.cz> (дата звернення 10.03.2020р.). **15. Wsparcie dla studentów z niepełnosprawnościami** URL: http://wa.amu.edu.pl/wa/pl/studenci_niepelnosprawni (дата звернення 10.03.2020р.).

Дата відправлення статті 23.02.2020 р.